

Јован Милићевић,
дипл. правник, Београд

Досуђивање затезне камате пред Спољнотрговинском арбитражом при Привредној комори Србије у Београду – теорија и пракса –

Резиме

*У овом излагању задржавамо се само на једном делу питања, која се тичу затезне камате, одн. њеног досуђења, посебно пред Спољнотрговинском арбитражом у Београду, а које се односи на ову камату, када је уговорено плаћање у странијој валути. Ту се, пре свега, даје осврт на период пре стицања на снагу најновијег Закона о висини стопе затезне камате („Службени лист СРЈ“ 9/01 од 2.3.2001. год.), затим на проблемима, које овај нови закон доноси, с обзиром да за разлику од ранијег није одредио висину стопе, те, најзад предлоз, како да се ова проблематика превазиђе и реши, уз покушај да се утврди на стварање праксе пред Арбитражом, по овоме питању. У заузимању опредељујуће става, аутор као извор права, поред општих принципа југословенског Закона о облигационим односима и праксе Арбитраже, узима и *lex mercatoria* у виду кодификованих општеприхваћених међународних трговачких обичаја изражених у Модел закону UNCTRAL-а о међународном преносу средстава.*

Кључне речи: *стопа затезне камате, уговарање плаћања у странијој валути, дужничка доцна, ЗОО, просечна стопа камате, lex mercatoria, модел закон, обичаји.*

1. Уводне напомене

Један од основних правних принципа, који данас постоји у свим цивилизованим друштвима, јесте да дужник долази у доцњу када не испуни своју уговорну обавезу у року испуњења. Дакле, ако дужник своју уговорну обавезу није испунио у року испуњења, или ју је, пак, испунио, али са закашњењем, дужник долази у тзв. дужничку доцњу. Овај принцип је, као правило, изричито наглашен и у нашем праву одн. праву Заједнице Србије и Црне Горе тј. бивше СР Југославије, конкретно: чл. 324. Закона о облигационим односима („Службени лист СФРЈ“, бр. 29/1978 са каснијим изменама и допунама, у даљем тексту: ЗОО).

Кад је дужник у доцњи са испуњењем новчане обавезе, какве обавезе су предмет интересовања у овом нашем излагању, поред права да тражи испуњење главне обавезе, поверилац има право и на камату -чл. 277. ЗОО.

Морамо прецизирати на почетку, да као што су овде предмет нашег интересовања само права поверилаца код новчаних обавеза, тако ћемо се задржати на коментару случајева, које расправља Спољнотрговинска арбитража при Привредној комори Србије, када је међу странкама уговорена примена садашњег нашег позитивног материјалног права, одн. бившег југословенског материјалног права, или да на то право упућују колизионе норме за које се сматра да одговарају одређеном случају, што, иначе, предвиђају Европска конвенција о Међународној трговинској арбитражи (Женева 21.4.1961 год.) и чл.46. ст.2 Правилника наведене арбитраже (у даљем тексту: Правилник), по чијим одредбама и принципима неки конкретан спор треба бити решен.

У даљој разради напред наведеног општег принципа дужничке доцње код новчаних обавеза, у нашем позитивном праву, стоји одредба према којој поверилац у оваквом случају има право на камату, од доспећа до коначне исплате, по стопи одређеној савезним законом - чл. 277. ст.1. ЗОО.

2. Пракса пред Арбитражом у досуђивању стопе затезне камате пре 2.3.2001 год.

До доношења Закона о висини стопе затезне камате („Службени лист СФРЈ“, бр.57/89), ова материја регулисана је одлукама извршних власти, а не законом, како је то предвиђао ЗОО. Истовремено, ни овим законом није прописана висина затезне камате када је уговорено плаћање у иностраној валути, већ је регулисано само, како се израчунава висина камате као да је уговорено плаћање у југословенским динарима. Зашто је то тако, може се само претпостављати, али одговор, вероватно, лежи и у томе, што је у то време било забрањено уговарање у Југославији плаћања у иностраној валути. Ради овога, пракса Арбитраже у Београду била је неуједначена по овом питању и то чак дотле да је досуђивана висина затезне камате на дуг у иностраној валути у износу одређеном каснијим законом и за периоде пре сту-

пања на снагу тога новог закона, дакле ретроактивном применом, што закон није предвиђао, нити је то било дозвољено.

Тек Законом о висини стопе затезне камате од 25.6.1993. год. („Службени лист СРЈ“, бр.32/93), који је ступио на снагу 3.7.1993. год., а којим је стављен ван снаге претходни Закон, у члану 2. истог, изузетно је предвиђено, да за потраживања између домаћих и страних физичких и правних лица, која гласе на плаћање у иностраној валути, затезна камата износи 6% на годишњем нивоу. Наравно да је од тога тренутка наша Арбитража сасвим легитимно и легално, приликом досуђивања, примењивала ову стопу затезне камате, на годишњем нивоу.

3. Нови Закон о висини стопе затезне камате, проблематика и пракса

Међутим, Законом о висини стопе затезне камате од 2.3.2001. год. („Службени лист СРЈ“, бр. 9/01), стављен је ван снаге претходни Закон, с тим што у новом Закону није предвиђена посебна одредба која одређује затезну камату код новчаних плаћања у иностраној валути, већ је само назначено да се стопа затезне камате састоји од месечне стопе раста цена на мало и фиксне стопе од 0,5% месечно. Истовремено је одређено да се фиксна стопа множи износом главног дуга увећаног за камату по месечној стопи раста цена на мало, применом конфорне методе.

Наравно да су одмах, након почетка примене овог новог закона, настале бројне дилеме, а и тешкоће са којима се Арбитража у своме раду сусрела. Наиме, одмах је било јасно да је израчунавање затезне камате на начин како је то одредио нови закон, када су у питању новчана потраживања у иностраној валути, а нарочито ако се одлука Арбитраже имала извршавати у иностранству, практично немогуће, а да не говоримо, колико би иста, израчуната по таквом начину и методу, била за дужника неоправдано оптерећење, одн. чак код повериоца довела до неоснованог обогаћења.

Пред таквим фактичним стањем, пошто други савезни закон не постоји, у Арбитражи се одмах приступило, наравно кроз праксу, доношењу одлука и изналажењу начина и метода како овај проблем превазићи, одн. како да се дође до најприкладније каматне стопе, одговарајуће и применљиве за сваки појединачни случај.

Тако се прво приступило неодређивању висине стопе затезне камате, већ се, приликом досуђивања исте само назначавало да се дужник обавезује да плати на досуђени главни дуг и домицилну камату, што практично значи ону камату која је уобичајена у земљи из које потиче валута у којој је главни дуг досуђен.

Врло брзо се дошло до закључка да је овакво досуђивање стопе камате доста неодређено због постојања бројних врста камата различите висине, које су у примени код плаћања новчаних обавеза у доцњи. Исто тако констатовано је да је могућна ситуација да поверилац мора да принудно спроводи арбитражну одлуку у земљи где није средство плаћања валута, која је у одлуци досуђена, као и где је

вредност досуђене валуте знатно испод, или изнад вредности у земљи порекла, а што доводи у неравноправан положај, било једну, било другу странку, учесника у арбитражном поступку, одн. до неоправданог оштећења њихових интереса.

Најзад, увођење евра, као средства плаћања у земљама Европске уније, додатно је закомпликовало ситуацију, будући да се није могла одредити земља порекла евра, а све са аспекта, да је висина камата, зависно од економске моћи земље, различита.

Према томе, досуђивањем затезне камате само уз назначење термина „домицилна“, очигледно је доводило странку која треба принудно да изврши арбитражну одлуку, у нове тешкоће и проблеме, а вероватно ју је излагало и новим непотребним трошковима, одн. дугим поступцима до реализације досуђеног.

На озбиљност проблема указује и чињеница, да је о овоме расправљало и Председништво Арбитраже, те преко своје Промеморије од 12.12.2002. год.(тач.14) упознало арбитра о своме ставу, да приликом одлучивања о захтевима за плаћање затезне камате у страниј валути, треба досуђену камату изразити у процентима „... како би Одлука била што комплетнија и подобна за извршење...“.

4. Предлог решења настале проблематике

Пошто је претпоставка да међу странкама није уговорена висина ове камате, онда се, по нашем мишљењу, ради решавања овога проблема мора поћи од праксе и то не само арбитражне, већ и од обичаја светских, реномираних банака и финансијских институција, које се баве пласманом и депозитима новчаних средстава. Ови обичаји, широко распрострањени и прихваћени нарочито у развијеном делу света, представљају део трговачких обичаја и исказују се као пракса, која се понавља у одређеном пословању, конкретније у банкарским пословима. Како је већ речено, да третирамо случај да међу странкама нема уговореног износа висине затезне камате, што је, иначе, најчешће у пракси, онда се наведени обичаји морају применити и у споровима пред Спољнотрговинском арбитражом при Привредној комори Србије, јер су стране у спору, с обзиром на делатност којом се баве (ко може бити странка у спору поред Арбитражом види чл.12. Правилника), за њих знале, или су морале знати.

Када је у питању арбитражна пракса, онда се мора поћи, као што је већ напоменуто, од давно заузетог става пред Арбитражом у Београду, да се ако странке нису уговориле висину затезне камате, а ради се о плаћању у страниј валути, онда на конкретан однос мора применити домицилна камата, дакле камата у земљи из које потиче валута у којој је уговорено плаћање главног дуга.

За разлику од других страних валута, код којих је релативно лако утврдити у конкретном моменту важећу висину домицилне затезне камате, када је у питању евро, заједничко средство плаћања знатне већине земаља чланица Европске уније, ствар је доста компликованија. Наиме, како је већ напоменуто, због различите економске моћи земаља чланица, када су у питању камате, влада велика шарени-

лост, па се одмах намеће питање: шта је домицилна камата за евро, када су камате од земље до земље, различите? Исто питање важи и за случај када је међу странкама уговорено плаћање главног дуга у еврима, а извршење плаћања има се обавити у земљи где евро није званично средство плаћања.

Да би смо дошли до одговора на овако постављено питање, прво смо сматрали, да се морамо одредити да висина затезне камате, која ће се у конкретном спору досудити, мора бити нека просечна висина камате, која се утврди да постоји у земљама Европске уније, где је званично средство плаћања евро. Наравно да после оваквог одређења, одмах се намеће друго, исто тако важно питање: како утврдити ту просечну висину камате код постојања бројних врста камата, а и различите висине истих, од земље до земље?

Полазну основу за одговор на ово питање налазимо у нашем схватању да су, у одсуству постојања уговорене висине затезне камате код испуњења новчане обавезе у страниој валути, посебно еврџу, странке прећутно прихватиле да се на њихов уговорни однос, када је ова материја у питању, примени обичај који је био познат, или је морао бити познат, а који је широко познат у међународној трговини и редовно га поштују уговорне стране у уговорима исте врсте у одређеној струци.

На основу изложеног, сматрамо да се правни основ за одређивање висине затезне камате у оваквим случајевима, може и мора наћи у *lex mercatoria*, тј. у међународним трговачким обичајима који су најшире међународно усаглашени, те добили израз и потврду у општепознатом моделу закону UNCITRAL-а о међународном преносу средстава (UNCITRAL, XXV заседање од 4.-22. маја 1992. год. - документ Генералне скупштине UN SUPPLEMENT No. 17(A/47/17)). Ови међународни трговачки обичаји, кодификовани у наведеном Моделу закона, представљају уобичајену праксу, која је усаглашена и широко примењена у међународној трговини, која се понавља у одређеном кругу и одређеним односима и која се примењује, као што је речено, ако нема законске регулативе, која ову материју решава, или другачијег споразума међу странкама. Као привредници, одн. трговци (странке које се појављују пред нашом Арбитражом), учесници у спорном односу су за ове обичаје знали или морали знати, поготову што је плаћање камате за задоцнеле обавезе уобичајена и најшире распрострањена пракса у пословном свету.

Наведени Моделу закона обухвата, као део тих трговачких обичаја и банкарске обичаје, па тако по одредбама чл. 2. ст. 1. тач.(м) истог, камата је означена као временска вредност средстава или новца о којима је реч, која се, ако не постоји другачији споразум, обрачунава по стопи и основи, коју уобичајено прихвата банкарска заједница за средства или новац у питању.

Овакво правно схватање већ је изражено у неколико одлука Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије и Црне Горе, у Београду (Т.9/02, Т.13/02, Т.2/03...), па се слободно може говорити и о зачетку праксе ове Арбитраже, по овоме питању.

Имајући у виду напред изнето, као и чињеницу да за евро у разним земљама Европске уније не постоје једнаке стопе камате, као ни јединствени прописи по

овоме основу, то не значи да се за дуг у еврима не може утврдити стопа затезне камате, већ, напротив, иста се може утврдити за сваки појединачни случај, јер за то постоје и начин и услови, с тим што крајње одређење треба повезати са кретањима на тржишту новца на заједничком европском тржишту тј. у зони примене евра, одн. да се приликом одређивања ове стопе води рачуна о некаквом просеку ових стопа, које су, као што је речено, од земље до земље различите.

Сама техника утврђивања напред наведеног просека је врло једноставна. По предлогу странака или по службеној дужности, арбитри, преко ИНТЕРНЕТА, савременог, општеприхваћеног - глобалног начина комуникација, могу прибавити извод из Статистичког билтена (Statistics Pocket Book) Европске централне банке, који се издаје једанпут месечно са датумом пресека стања података на дан пре дана првог заседања Савета гувернера банке у месецу, а који садржи разне податке о просечним каматама на месечном, тромесечном, шестомесечном и годишњем нивоу, а посебно о Еурибору, каматној стопи, по којој се у евро зони остварују међубанкарски депозити. На исти начин могу се прибавити и подаци за националну каматну стопу одређене земље, за одређени период, што је корисно, ако Арбитри утврде да не треба применити просек каматне стопе из свих земаља Евро зоне. То би, нпр., био случај, ако је плаћање главног дуга било уговорено у некој валути важећој пре почетка примене евра, као заједничке валуте, одн. ако арбитри оцене да је каматна стопа у таквој земљи, због различитих разлога, била екстремно мања или већа од просечне на нивоу целе Евро зоне. Главни кључ за израчунавање појединих каматних стопа, у скраћеном називу NBIR, дефинисан је као каматна стопа која се сматра главним показатељем услова на финансијском тржишту земаља чланица Уније, које су уобичајени корисници тог тржишта. Како ове каматне стопе нису усклађене, а још мање изједначене од земље до земље чланице Уније, то сматрамо, да као најприкладнију камату, а тиме и одговарајућу стопу исте, у споровима пред нашом Арбитражом, треба утврдити и применити каматну стопу коју банке плаћају на временске депозите. Из наведеног Билтена произилази, да је иста износила 4,25% у 2001. год., на годишњем нивоу, а августа месеца 2003. год. 2,28%, што очигледно указује на тенденцију пада ове стопе, али истовремено, уз примену израчунатог просека ове камате, да је то камата са стопом и начином израчунавања исте најприкладнија и најправичнија камата за обе стране, јер штити интересе обе, тј. не дозвољава обogaћење без основа једне од странака у спору на рачун друге.

Користећи напред истакнуте методе, а ослањајући се, наравно, на пом. Билтен Европске централне банке, као један од најмеродавнијих органа за овакве врсте података, може се лако израчунати просечна каматна стопа, коју банке плаћају за временске депозите, коју смо камату оценили као најприкладнију и најправичнију за спорове које наша Арбитража из ове области решава.

Најзад, ваља напоменути, да се цело ово схватање и став заснивају и на чл. 8. ЗПП, као и на члановима 38. ст. 2. и 46. ст. 3. Правилника.

Jovan Milićević, L.L.B.
Belgrade

**Adjudication of the Penal Interest by the Foreign Trade Arbitration at
the Commercial Chamber of Serbia in Belgrade – Theory and Practice**

Summary

This paper deals just with one question of the penal interest, in fact, of its adjudication by the Foreign Trade Arbitration at the Commercial Chamber of Serbia in Belgrade. That is a problem of adjudication of this interest when the payment in foreign currency has been contracted. A review has been given to period before the new Penal Interest Rate Act from 2001, to problems of enforcement of this Act, because it is silent about the interest rate (contrary to the former statute), and, finally, to a proposal of solving the problems, with an attempt to influence the practice of the Foreign Trade Arbitration in this question. The author bases its conclusions on the principles of the Obligation Relationships Act, Arbitration practice and lex mercatoria codified within UNCITRAL Model Law of the International Transfer of Assets.

Key words: *penal interest rate, foreign currency, debtors delay.*